

Kurianti tėvystė – motinystė ir šiandienė bevaikystės kultūra

Gintautas VAITOŠKA

*International Theological Institute
Studies on Marriage and the Family Program.
Schlossgasse 21, Trumau, A-2521, Austria.
+43 2253 22808
E-mail: g.vaitoska@iti.ac.at*

Santrauka. Klausimas „Ar verta turėti vaikų“, pasak prancūzų filosofo Gabrielio Marcelio, Vakarų visuomenėje yra naujas. Turėdamas laisvę paneigti prigimtinių gyvenimo duotybę – jungtutinį žmogaus ir gyvenimo ryšį – individas ir visuomenė patiria nuobodulį – egzistencinę tuštumą. Ši problema tiksliau aprašoma kognityvaus, ne moralinio trūkumo terminu: gyvename gyvenimo vertės eklipsės laikais. Šis pasaulio spalvos pritemimas nulemtas daugelio priežasčių, tačiau viena iš svarbiausių yra savęs bei vyro ir moters santykio nuskurdinimas iki seksualumo – termino, kuriame vyrauja utilitarinė dimensija. Kad vyro ir moters galią pradėti gyvybę tiksliau yra vadinti „generatyvumu“ (arba „gimtiškumu“), sutaria tokios palyginti skirtingos pažiūrų sistemos, kaip antai klasikinė tomistinė antropologija, Rytų žmogaus supratimas (Vydūnas) ir psichoanalizė (Erikas Eriksonas). Kad tokia antropologija yra adekvati – Jono Pauliaus II – terminas, parodo ir skaitlingi pastarųjų dešimtmečių neurobiologiniai tyrimai, moters grožį aiškiai susiejantys su jos vaisingumu. Tačiau pastarojo vertės suvokimą apsunkina, pasak Dawsono, Vakarų moksle įsigalėjusi pozityvistinė tradicija; vaisingumą suvokiant remiantis biologijos žiniomis ir medicinos tyrimais, vyrauja „biologijos“ semantika, kuri „nebepamena“, kad moters grožis susijęs su jos potencialu atverti ar uždaryti gyvenimo vartus. Atvirumas vaikams praturtina pačius tėvus „ego ribų išplėtimu“, o vaikų ir, vadinasi, visos visuomenės vystymuisi pirmieji metai kuria emocinės sistemos pamatus, kuriuos vėliau galima sustiprinti tik investuojant daug lėšų į pedagogines, medicinos ir socialines paslaugas to pamato neturintiems. Suvokti ir paremti motinystę ir tėvystę per pirmąjį jaunos šeimos gyvenimo dešimtmetį yra vienintelė valstybės politika, kurią būtų galima pavadinti tikrai pragmatiška.

Pagrindiniai žodžiai: gyvenimo vertės eklipsė, adekvati antropologija, gimtiškumas, biologinis redukcionizmas, kurianti tėvystė ir motinystė.

Įvadas

Klausimas „Ar verta turėti vaikų?“, kaip esė apie kuriančią tėvystę 1943-aisiais rašė vienas iš žymiausių XX a. prancūzų filosofų Gabrielis Marcelis, yra naujas (Marcel, 1978, p. 104). Anot Marcelio, tais istoriniais laikotarpiais, kurie pasižymėjo dideliu vitališkumu, toks klausimas žmogaus sąmonėje iškildavo ne dažniau kaip kad klausimas „Kam aš apskritai gyvenu?“ Nagrinėdami bevaikystės priežastis, šiame straipsnyje visų pirma mėginsime parodyti, kad problema yra ne

moralinio, o kognityvaus pobūdžio; ji susijusi, anot Jono Pauliaus II, su gyvenimo vertės eklipse. Taip pat susijusi su „adekvačios antropologijos“ – suvokimo, kas yra žmogus ir ypač jo seksualumas, – trūkumu. Pastarojo pobūdį – o būtent, kad seksualumas yra vaisingumo epifenomenas – atskleidžia mūsų dienomis vis labiau žmogaus suvokimą tikslinantis neurobiologijos mokslas, taip pat evoliucinės psichologijos mokykla. O tai, kad „medicinos“ žinios apie žmogų dažnai atrodo kaip atsietos nuo mūsų savasties, susiesime su mokslo istorijos problematika, remdamiesi anglų istoriko Christopherio Dawsono vėlyvaisiais viduramžiais – renesanso pradžioje įvykusio mokslo paradigmos lūžio analize.

Išnagrinėję bevaikystės priežastis, pažvelgsime į kuriantį tėvystės ir motinystės pobūdį dviem aspektais. Būtent: viena vertus, kaip vaikų turėjimas suteikia gyvenimo pilnatvę bei išskleidžia vyro ir moters, tėvo ir motinos asmenybę, kita vertus, kaip fundamentaliai tėvas ir motina veikia naujo žmogaus asmenybės formavimąsi. Tai ypač pasakytina apie giliausias emocines struktūras, kurios nulemia žmogaus santykį su savimi, kitu ir pasauliu per visą likusį gyvenimą. Tokia įspūdinga tėvų įtaka savai parodo tėvystės ir motinystės poveikio visuomenės ir tautos gyvenimui mastą, o kūrybingoje ir mylinčioje tėvų – vaikų interakcijoje gimstanti asmenų bendrystė atliepia giliausius gyvenimo pilnatvės lūkesčius. Tikimės, kad toks mūsų dienų „pasakojimo“ apie seksualumą pagilinimas ir iš dalies „apvertimas“ parodant tai, kas jame yra užmiršta, jaunajai kartai gali padėti įvertinti atvirumą vaikams kaip vieną iš giliausių savirealizacijos galimybių.

Gyvenimo vertės pajautimo nusilpimas

Pasak Plutarcho, dar Gajus Julijus Cezaris, pastebėjęs Romoje vaikščiojančias kilmingas damas su šuniukais krepšiuose, priekaištaudamas pažymėjo, kad taip jos iškeitė natūralų instinktą į meilę gyvūnams (Plutarchas, 1962) Ypač mūsų epochos, kurioje kontracepcijos vartojimas tapo nereflektuojama ir nekvestionuojama gyvenimo dalimi, nenorą turėti vaikų, regis, būtų galima sieti su hedonistine motyvacija. Visiškai neatmetant pastarosios egzistavimo, norint giliau suvokti bevaikystės kultūrą, reikia daugiau dėmesio skirti „sokratiškai“ šio reiškinio analizei, susitelkiant ne tiek į moralinį silpnumą, kiek į nežinojimą. Dar 1943 m. Gabrielis Marcelis rašė, kad polinkis turėti vis mažiau vaikų – o tokią tendenciją jis matė Prancūzijoje jau pirmojoje XX a. pusėje – buvo daugiausia susijęs ne su kintamomis moralinėmis nuostatomis, tačiau visų pirma kilo iš „tam tikro pasikeitimo *moment* apie gyvenimą“, gyvenimo vertinimo pasikeitimą – tad čia daugiausia svarbu ne moralinis, o „vitalinis“ nusilpimas (Marcel, 1978, 75). Jonas Paulius II panašiai kalba bioetikos klausimams skirtoje enciklikoje *Evangelium Vitae*, sakydamas, kad gyvenime gyvenimo vertės eklipsės – užtemimo – laikais (#11). Kitaip sakant, iš to, ką katalikiška teologija vertina kaip moralės problemas, – aiškiausia yra, greičiausiai, abortas – yra visų pirma *kognityvios* problemos – ar bent jau kyla iš jų. Tiek Jonas Paulius II, tiek Marcelis rašo apie tam tikrą gyvenimo didybės jausmo susilpnėjimą – pagarbų virpesį susiduriant su tuo, kas už tave galingsnis – mirties paslaptimi, gimimo paslaptimi, meilės jausmu; mumyse yra susilpnėjusi tam tikra gyvenimo gelmės inspiruojama poetinė būseną, teigia Marcelis (idem). Čia reikėtų prisiminti kitos didžios asmenybės, žymaus XX a. humanisto Alberto Schweizerio pasišventimą „pagarbai

gyvenimui“, kurią jis įgyvendino dirbdamas gydytoju Afrikos džiunglėse, taip pat filosofiniuose veikaluose. Apie savo šalį XX amžiaus viduryje Gabrielis Marcelis rašė, kad „Prancūzija serga metafiziniu negalavimu, kurio vardas – nuobodulys“ (Marcel, 83). Filosofo požiūriu, nuobodulį skatina pasilinksminimų industrija, mėginanti užpildyti egzistencinę tuštumą.

Gyvenimo vertės pritemimas kyla iš daugelio priežasčių. Vienos jų yra susijusios su civilizacijos raida. Persikėlęs gyventi į miestą, žmogus ima gyventi už metų laikų kaitos ritmo, išnyksta intensyviai kaimo bendruomenėje išgyventas sąlytis su gyvenimo ir mirties ciklu, informacijos perkrūvis bukina pojūčius (toks būties pajautimo ilgesys, regis, matomas ir folkloriniame judėjime, kuris iš dalies orientuotas į civilizacijos nepalietą „pirmąpradį“ buvimą). Tačiau svarbiausia nuobodulio priežastimi Marcelis manė esant *šeimos* gyvenimo dezintegraciją, susijusią su susilpnėjusiu žmogaus gebėjimu būti ištikimam savo prigimčiai. „Atrodo, kad yra galima postuloti tam tikro pakto egzistavimą tarp žmogaus ir gyvenimo“, rašė Marcelis; tokio pakto, kurį „beveik galima pavadinti jungtuviniu ryšiu; žmogus turi galią atrišti šią jungtį, tačiau tai darydamas, jis praranda savo egzistencijos pagrindą. ... Kalbėdamas apie šį paktą tarp žmogaus ir gyvenimo aš turiu omeny tą pasitikėjimą, kurį žmogus pažada gyvenimui ir kuris jam leidžia atsiduoti gyvenimui – ir gyvenimo atsiliepiamą į tokį žmogaus pasitikėjimą. Tačiau šis paktas galimas tik šeimoje – jei turėsime galvoje tą veiksmą, kuriuo šeima yra sukuriama, nes šis aktas ryšį tarp žmogaus ir gyvenimo įkūnija.“ (idem, 84). Kitaip sakant, Marcelis teigia, kad per vaikų gimimą žmogus atsi- veria būties gelmei ir patiria pilnatvę; užsidarymas naujam gyvenimui yra susijęs su to gyvenimo didybės nebesuvokimu – panašiai kaip pro drumzliną lango stiklą priblęsta dangaus spalva. Kita vertus, ši „žinojimo“, kas yra gyvenimas, stoka yra glaudžiai susijusi ne tik su paties gyvenimo, bet ir su savęs suvokimo blankumu.

Adekvati antropologija

Žmogaus ir gyvenimo „paktą“ Marcelis vadina „jungtuviniu“, arba „vedybiniu“. Nesileisdami į fundamentalius svarstymus apie lytiškumo centriškumą žmogaus asmenybėje – tarkime, į tai, kaip jį aiškino Sigmundas Freudas pateikdamas psichoanalitinę žmogaus sampratą, arba kaip skirtingai, tačiau iš dalies panašiai jungtuvinę asmens dimensiją apmąstė Jonas Paulius II įžymiajame „Kūno teologijos“ cikle – tik sustosime ties, galima sakyti, romantiškuoju ar poetiškuoju jungtuvinio žmogaus ir gyvenimo ryšio aspektu. Jungtuvės, arba vedybos, yra vyro ir moters meilės kulminacija – grožio, susijusio su kūnišku (nors, žinoma, ne tik) žavesiu, šventė. Kūniškas žavesys mūsų kultūroje suprantamas kaip beveik išimtinai susijęs su seksualumu, o kaip teigia seksualinės revoliucijos pasakojimas (naratyvas), išlaisvintas iš represyvių krikščioniškos moralės varžtų, seksualumas yra švenčiamas nebe tik per vestuves, tačiau kasdien įvairiose gyvenimo srityse: reklamoje, kuriant patrauklų firmos įvaizdį pasitelkus žavių merginų ar patraukiant internetinio portalo skaitytojo dėmesį „seksuali“ paveikslėliu virš kokio nors straipsnio – ir kt. Žodis „seksualumas“ yra vartojamas dažniau nei „grožis“, apie „sekso paslaptis“, o ypač septynias pačias naujausias – galima paskaityti pirmuose Lietuvos internetinių portalų puslapiuose (regis, yra tam tikra atstumo nuo Grinvičo geografinės platumos rytų link ir straipsnių apie sekso paslaptis vietos laikraščių portaluose koreliacija: anglų „The Guardian“, italų „Corriere

de la Serra“ ar prancūzų „Le Figaro“ puslapiuose žinių apie naujausius lytinio akto būdus reikia paieškoti pačioje tinklalapių „apačioje“, o Lietuvoje ir kitur Rytų Europoje šios sensacingos naujienos pateikiamos šalia svarbiausios politinės informacijos). Tačiau, suprantama, kad vulgarus seksualumo eksploatavimas nepaneigia giliosios jo dimensijos: moters – visų pirma moters, o ne vyro – grožis yra archetipinis poeto įkvėpimo šaltinis, o susižavėjimas ir meilės jausmas yra vieni iš labiausiai žmogaus gyvenimą pakreipiančių veiksnių. Bet kas gi yra „seksualumas“ ir kuokvėpuoja merginos grožis? Nors mokslininkai nesutaria, koks moters veido bruožas yra suvokiamas kaip žaviausias, daugelis tyrimų yra atskleidę, kad kai vyrų grupei parodomas moterų veidų nuotraukos, gražiausiais jie išrenka veidus tų merginų, kurios tuo metu yra vaisingumo ciklo viduryje (Perret, 2010, 97–119, Putts et al., 2012). Tuo metu moters organizme randama aukščiausia estrogeno – hormono, kurio pirmoji funkcija yra kiaušinėlio subrandinimas, kas ir įvyksta ovuliacijos metu, koncentracija. Tačiau estrogenas sukuria ir vadinamuosius antrinius lytinius požymius bei „išskleidžia“ juos kiekvieno vaisingumo ciklo metu: moteriškos kūno kreivės – klubų – juosmens apimties santykis priklauso nuo estrogeno poveikio merginai bręstant; akių spindėjimas ir veido skaistumas stiprėja ovuliacijos metu – kaip ir merginos komunikabilumas, gyvumas ir netgi atmintis – tyrimai rodo, kad šiomis dienomis hipokampe – emocinės atminties centre – daugėja neuronų; gyvumas ir gera nuotaika susijusi su estrogeno inicijuojama didesne dopamino – geros nuotaikos neuromediatoriaus – koncentracija smegenyse (Brizandine, 2003, 45). Visose civilizacijose vyrus labiausiai traukia moterys, turinčios žemiausią juosmens ir klubų apimties santykį (t. y. laibą juosmenį ir plačius klubus), mūsų dienomis apie tai kalba evoliucinės psichologijos mokykla parodydama, kad tokios moters kūno linijos vyrui rodo jos potencialų vaisingumą (Buss, 2003, 55–57). Kitaip sakant, žvelgiant „medicinos“ žvilgsniu, seksualumas yra vaisingumas; moteris seksualiausia vaisingumo piko metu.

Kūdikio laikymas omenyje Europos – tinkamiausia reikėtų sakyti visose civilizacijose – dar neseniai buvo neatsiejama meilės ir grožio suvokimo dalis. Mūsų etnos meilės dainos dažnai susijusios su vaisingumo – obels, mezgančios obuolius, vygės, miške daromos iš medžio, ir kt. – simboliais. Jean Francois de Troy baroko epochos paveiksle vaizduojamas Europos pagrobimas: tai daro į baltą jautį įsikūnijęs Dzeusas. Pagrobta ir nugabenta į Kretos salą, ji pagimdys jam tris sūnus. Tačiau kas vedasi jautį pririšęs už nosies? Tai kūdikis su angelo sparnais. Sentimentalūs romantizmo epochos paveiksliai įsimylėlius vaizduodavo strėle pervertomis širdimis – strėlė, kurią paleidžia amūras – dažniausiai taip pat piešiama kaip kūdikis. Kodėl iš Vakarų civilizacijos sąmonės pradingo meilės ryšio su nauja gyvybe supratimas? Kodėl ne vienas pagyvenęs vyriškis, pradedantis meilės istoriją su gerokai jaunesne moterimi ar mergina, nesupranta, kad jį traukia galimybė pradėti kūdikį, ir jį sužavėjusios jaunos asmenybės „seksualumas“ yra, iš esmės kalbant, žydintis vaisingumas (nors ir dažniausiai blokuojamas su kontracepcijos pagalba)? Priežasčių yra keletas, ir gal ne paskutinė iš jų yra lingvistinė: žodis „seksualumas“ Vakarų kultūroje yra plačiau vartojamas gal tik apie šimtą metų; jis „neatsimena“ savo ryšio su gyvybe – ne tik ryšio, bet ir *kilmės* – t. y. to, kad jis *lemiamas* vaisingumo. Klasikinėje antropologijoje (pvz., Tomo Akviniečio „Teologijos sumoje“) buvo vartojamas žodis „generatyvumas“, lietuvių kalboje Vyduanas vartojo žodį „gimtis“, o ne „lytis“. Lietuviškai sakydami „gimtis“, „gimtiškumas“ ir „gimtinis“ – o ne „lytinis“ – potraukis, regis, pasakome daugiau apie dalyko esmę. Galbūt lengviau šią

galią ir valdyti, žinome tiek iš psichoanalizės, kur jausmo įvardijimas padaro jį valdomą, tiek iš Biblijos, kai Adomas turėjo galią gyvūnams, nes davė jiems vardus. Šiaip ar taip, galima teigti, kad šiuolaikinis vyras ir moteris nebesupranta savo vyriškumo ir moteriškumo esmės. Tad Jono Pauliaus II pabrėžta „adekvati antropologija“ – šiuo atveju supratimas, kad vyras ir moteris dėl kūno jungtūvinės dimensijos yra ne tik „seksualūs“, bet ir „generatyvūs“. Pastarąjį terminą, beje, vyriškumo ir moteriškumo išsiskleidimui per vaikų išauginimą svarbiausiame žmogaus gyvenimo tarpsnyje apibūdinti vartojo vienas iš žymiausių XX a. psichoanalitikų Erikas Eriksonas. Truputį vėliau pamėginsime parodyti, kad ši adekvati antropologija – suvokimas *kas* aš esu – mūsų laikais, kai kantiškoji pareigos etika nebėra populiarė, yra vienas iš svarbiausių moralės – *koks* turiu būti – šaltinių (Schmitz, 1993). Tačiau kol kas sustokime ties mūsų išvardytų biologijos faktų vertinimo klausimu.

„Biologinio redukcionizmo“ problema

Krikščioniškam požiūriui, kuris vaikų gimdymą ir auginimą tebelaiiko svarbiausiu santuokos uždaviniu (plg. *Gaudium and Spes*, #50) ir pabrėžia gilią vaisingumo vertę (ypač prieš kontracepciją pasisakančioje Pauliaus VI enciklikoje *Humanae Vitae*) dažnai priekaištaujama, kad tokia žmogaus samprata turtingą asmens vidinę realybę supaprastina iki biologinių procesų lygio. Toks priekaištas iš dalies teisingas: išties, moters grožį laikyti tik vaisingumo funkcija būtų per siaura. Kaip pažymi Hansas Ursas von Balthasaras, tarp nuotakos grožio ir jos tapimo motina yra devynių mėnesių tarpas (mūsų laikais, kai nėštumas nebėra niekaip slepiamas ir daug kalbama apie motinos ir dar įsčiose esančio jos kūdikio ryšį, bent keturių ar penkių). Tačiau taip pat verta pažymėti, kad labai proziškas žodžio „vaisingumas“ – kaip ir terminų „ovuliacija“, „kiaušinėlis“ ar, dar labiau, „reprodukcinė sveikata“ skambėjimas yra susijęs su giliomis mokslo raidos istorijos peripetijomis. Pasak anglų istoriko Christopherio Dawsono, vėlyvaisiais viduramžiais mokslinis pasaulio suvokimas ima prarasti estetinę, grožio, taip pat metafizinę dimensiją (Dawson, 1961). Į klausimą „Ar galima studijuoti žuvį be Biblijos“ kadaise atsakė teigiamai averojiečiai – tie Aristotelio sekėjai, kurie šio genijaus žinias perėmė iš arabų filosofo Averojaus, atmetę metafizinę aristoteliško pasaulio suvokimo dimensiją. Žuvis, kaip ir kiekvienas kitas gamtos objektas, Aristoteliiui buvo *subjectum entis – būtį turintis subjektas* – o į technologiją orientuotam mokslui tai buvo tik tyrimo objektas. Nors tyrimo objektus – taip pat ir gyvuosius – sudaiktinanti mokslo kryptis Vakarų kultūroje nuo Renesanso laikų tapo vyraujanti, netrūko ir jai besipriešinančių balsų – labiausiai XIX amžiuje, dėl idealistinės filosofijos reakcijos į materializmą įtakos. Kaip rašė Česlovas Milošas, tokiam mokslinio pasaulėvaizdžio nuskurdinimui priekaištavo Williamas Blake’as ir Wilhelmas Goethe, pastarasis ne visai sėkmingai mėgino išsaugoti grožio dimensijos suvokimą savo moksliniuose augalų ar šviesos dėsnių tyrimuose (Milošas, 1996). Tačiau kai dabar moksleiviai biologijos vadovėlyje skaito apie vaisingumą, apvaisinimą ir panašius dalykus, regis, būtent dėl egzistencinės dimensijos trūkumo moksliniame pasaulėvaizdyje mergaitei sunku suprasti, kad tai, jog ji yra vaisinga, reiškia, kad jai duotas gyvenimo paslapties raktas; kad ji yra gyvenimo vartų valdytoja; kad tai tokia bauginanti – jei gerai pagalvosime – ir didinga – paslaptis yra ją apgaubusi, ir kad dėl to ji traukia vyrą galia, stipria kaip pats gyvenimas.

Toks kalbėjimas apie moters grožio ir vaisingumo ryšį, žinoma, yra „poetiškas“, tačiau nėra aišku, ar jis mažiau adekvačiai aprašo realybę nei, tarkime, hormonų, neuromediatorių ir sinapsių terminais pagrįstas vaisingumo išaiškinimas. Greičiau „poetiškas“ ar filosofinis, būties gelmę paliečiantis mąstymas apie vyrą ir moterį ir jų aprašymas sausais ir tiksliais mokslo terminais yra vienas kitą papildantys realybės suvokimo būdai. Belieka pažymėti, kad tie įsimylėjęliai, kurie nesuvokia tokio, regis, paprasto ar net primityvoko merginos apibūdinimo kaip „mirtinai graži“ Gilesnių prasmių, rizikuoja to grožio būti valdomi ir kartoti Otelio santykį su Desdemona, apie ką klausant žinių galima išgirsti beveik kasdien. Iš psichoanalizės gerai žinoma, kad nesuvokti dalykai mums turi ypatingą galią. Tad galima teigti, kad moters grožio (ar „seksualumo“), vaisingumo ir gyvenimo bei mirties ryšio suvokimas nėra asmens nuskurdinimas iki „biologijos“.

Kuriantis tėvystės ir motinystės pobūdis tėvo ir motinos asmenybės požiūriu

Ką laimi vyras ir moteris turėdami vaikų? Gabrielis Marcelis atskleidžia keletą tokių laimėjimų. Pirma – gyvenimo pilnatvės pojūtis. „Jungtvinis paktas“ tarp žmogaus ir gyvenimo ir yra susijungimas su Gyvenimu ar pačia Būtimi. Tokiu „filosofiniu“ lygmeniu šis gyvenimas reiškiasi, greičiausiai, labiau žmogaus pašąmonėje, o matomoje ir jaučiamoje realybės dimensijoje jis yra triukšmingas, kupinas fantazijos, aiškios logikos ir mitologinio mąstymo, skaidraus džiaugsmo ir trumpo liūdesio derinys kokie yra mūsų vaikai. Kalbant plačiau, ypač, regis, vyrui yra suprantama Marcelio mintis, kad, turėdamas vaikų, jis tampa gyvenimo fakelo perdavėju iš kartų kartoms; atlikdami savo „nedidelę“ užduotį už horizonto išnykstančioje generacijoje kaitoje, tėvas ir motina tampa didingo proceso dalyviai.

Tėvystę ir motinystę Marcelis taip pat lygina su pašaukimu, kuris dėl jungtvinės kūno dimensijos ar netgi freudiškojo libido centriškumo susijęs su žmogaus – vyro ir moters – esme. Užsiimti ištikimybės pašaukimui naudos skaičiavimais yra ganėtinai siaura, o savo pašaukimą gyvenantis žmogus yra laimingas (beje, paaugę vaikai, be viso kito, daro šeimos klaną ir turtinę, tai dažnai užmirštama finansiškai sunkesniu jų auginimo laikotarpiu). Pašaukimas taip pat išreiškia giliausią žmogaus savastį – tai, kas jis yra, o ne tik ką jis turi ar daro. Žmogus jaučiasi pašauktas, tačiau šis kvietimas ateina ne iš pareigos (ar ne tik iš jos) ar kokio nors išorinio autoriteto, bet ir iš jo paties gelmės. Taip atsiskleidžia žmogaus, kaip kuriančio asmens, tapatybė, leidžianti ant žemės stovėti tvirtai.

Tvirtai jis stovi ir todėl, kad jo „pagaminti“ vaikai jį remia. Erikas Eriksonas „Aštuoniuose gyvenimo tarpsniuose“ pažymi, kad nors paprastai galvojame apie vaikų priklausomybę nuo tėvų, suaugusiam žmogui taip pat reikia būti reikalingam (Erikson, 1963, 266). Tekste, įspūdingai primenančiame Jono Pauliaus II mintis apie „kūno kalbą“, Eriksonas parodo, kad psichoanalizė, praėjus kažkiek laiko, suprato, kad vyro ir moters susijungime įvyksta „ego ribų prasiplėtimas ir libidinė investicija į tai, kas sukuriama“ (idem, 267). „Išverčiant“ iš psichoanalitinės terminijos, Eriksonas sako, kad gimtinio (lytinio) akto metu sutuoktinių širdys atsiveria ir prasiplečia meilės ryšiui su būsimu kūdikiu. Kūdikio ir motinos ryšio akimirkos, kaip dabar jau „matuojama“ ir neurobiologijos mokslo instrumentais, yra vienos iš laimingiausių gyvenimo akimirkų – taip pat kūdikio ir tėvo bei kūdikio ir jo tėvų (Brizandine, 2006). Eriksono teigimu, užsidarantys šiam

„ego ribų praplėtimui“ žmonės rizikuoja tapti infantiliškai susirūpinę savimi – greičiausiai dėl noro kompensuoti tai, ko atsisakė atsisakydami vaikų. Išdrįstantis jų turėti žmogus brandžiam savo gyvenimo etape (septintas etapas, pagal Eriksoną) išgyvena save ne kaip sustingusį, o kaip dosnų, kuriantį ir „generatyvų“.

Kuriantis tėvystės ir motinystės pobūdis „ad extra“

Jei galima sakyti, kad XX a. psichologija atrado vaikystę, tai visų pirma buvo neiginčijamai atskleista kolosali motinos reikšmė naujo žmogaus baziniams asmenybės sluoksniams formuotis – ir netgi jau pirmaisiais vaiko gyvenimo mėnesiais. Šiuo požiūriu motinos „darbas“ nulemia tautos likimą („kokia motina, tokia ir tauta“, rašė Jonas Aistis „Milfordo Elegijose“). Įspūdingą prasmių koncentraciją motinos ir vaiko sąveikoje praėjusiam šimtmečiui atskleidė daugelis psichologijos klasikų: ir Lietuvoje jau gerai žinomo Johno Bowlbio darbai bei iš jų kilęs „prieraišiosios tėvystės“ judėjimas, klasikiniuose tapusiuose XX a. aštunto dešimtmečio tyrimuose Danielis Sternas parodė, kad jau trijų keturių mėnesių kūdikis yra *neverbaliai*, su savo motina lygiavertis komunikacijos partneris (Stern, 1978, 56), o Alfredas Adleris jau asmenybės emocinio vystymosi tyrimų pradžioje įžvalgiai teigė, jog suaugęs žmogus jaučia tokias pat emocijas, kokias jis jautė būdamas penkerių ar šešerių metų (Dreikurs-Ferguson, 1984). Tad išties, tėvas ir motina sukuria naują žmogų ne tik kiekvienas duodamas jam savo 23 chromosomas, bet ir formuodami jo asmenybę nuo pat pirmųjų mėnesių – o dabar tyrimai rodo, kad jau ir nėštumo metu.

Suprantama, diskusija, ar galima mamą „uždaryti“ su vaiku namuose trejiems metams – o tokį auginimo namuose laikotarpį rekomenduoja psichoanalitinės mokyklos atstovai (Pieper & Pieper, 1999, 86) – nėra paprasta. Kaip teigė Erichas Fromas, psichologiškai sveiką vaiką užaugina laiminga mama (Fromm, 2006). Būtų optimalu ieškoti būdų užtikrinti motinai ilgesnį saugų buvimą su vaiku, kartu išlaikant jos veikimą visuomenėje; kad daugelis moterų nori suderinti motinystę skirdamos kūdikiui ir vaikui pakankamai laiko, kartu neužsidaryti namuose per daug ilgą laikui, rodo daugelis sociologinių tyrimų (Gerhardt, 2004). Štai 200 000 moterų ir vyrų įvairiose šalyse apklaususio Mikka Myrskylą iš Makso Planko demografinių tyrimų instituto tyrimas parodė, kad mažus vaikus auginantiems sutuoktiniams rūpinimasis vaiko gerove, miego stoka ir finansinė įtampa nusveria pozityvius šeimos bendrystės išgyvenimus, tačiau 40-mečiai sutuoktiniai jau džiaugiasi didesniu vaikų skaičiumi (Myrskylą, 2011). Pirmojo šeimos gyvenimo dešimtmečio įtampa auginant mažus vaikus suprantama ir gyvenimo struktūros pasikeitimo požiūriu, nes prieš įvykstant urbanizacijai vyraujantis šeimos tipas buvo išplėstinė šeima, kurioje jaunai motinai auginti vaikus buvo lengviau dėl kitų šeimos narių pagalbos, kuri galėjo būti tiek fizinė, tiek psichologinė. Šiuolaikinė visuomenė jaunos šeimos patiriamą stresą turėtų mažinti protinga socialine politika: štai 22 šalis apėmusi Teksaso universiteto sociologės Judithos Glass tėvystės, laimės ir šalių socialinės politikos ryšio analizė parodė, kad šalyse, kuriose motinos turi teisę į ilgesnes ir geriau mokamas atostogas po vaiko gimimo, vaiko iki dvejų metų priežiūros išlaidos, palyginti su atlyginimo dydžiu, yra mažos ir sudaromos galimybės dirbti lanksčiau darbo grafiku, tėvai yra laimingesni, nei tose, kuriose tokios paramos šeimai nėra (Glass, 2016). Suprantama, sukurti palankias sąlygas jaunos šeimoms gimdyti ir auginti vaikus nėra lengvas uždavinys, tačiau būtų išsprendžiamas, jei mūsų visuomenė ir politikai suprastų, kad, kaip Jungti-

nėse Tautose dar 1950 metais kalbėjo Johnas Bowlby, Vakarų visuomenės, technologijų pažangos dėka įveikdamos materialinį skurdą, per anksti nutraukdamos motinos ryšį su vaiku pirmaisiais jo gyvenimo metais, „gamina“ skurdžius psichologiniu atžvilgiu (Bowlby, 1978, 3). Nesudarius sąlygų saugiam prierašumui sukurti emocinę ramybę, pasitikėjimą savimi ir gyvenimo džiaugsmą pirmaisiais metais, už šiuos dalykus visuomenei – ar kartais ir suaugusių vaikų tėvams – tenka mokėti užtikrinant brangiai kainuojantį psichinės sveikatos gydymą.

Psichologijos atrasta tėvų įtaka vaiko asmenybės pagrindams formuotis yra tokia didelė, kad Donaldas Winnicotas jautė pareigą įvesti žinomą terminą „pakankamai gera motina“ ar, atitinkamai, tėvas. Jis reiškia, kad tėvai turėtų stengtis ugdyti kūdikį kuo geriau, tačiau neprarasdami ramybės. Tobulai gerų tėvų nėra – nors vargu ar šis nuraminantis teiginys pateisintų „lengvą“ vaiko atidavimą į darželį vadovaujantis marksistinio visuomenės kūrimo vizija, kuri, deja, tebėra labai gyva, nors ir pakeitusi išorines formas. Dalį tėvų atsakomybės už vaiko asmenybės formavimą paradoksaliai palengvina didesnis vaikų skaičius – taip išvengiant „emocinio šiltnamio fenomeno, kurio metu neišvengiamai kiekviename tėve ar motinoje egzistuojantys asmenybės netobulumai „krenta“ ant didesnio galvų skaičiaus“ (Beck & Beck-Gernseim 2004, 139). Žmogus yra bendruomeninė būtybė ir jo psichinė sveikata labiausiai priklauso nuo gebėjimo gyventi bendruomenėje ir bendrystėje su kitais; Karolio Wojtylos pastebėjimu, bendruomenės nesukuria nei vienas, nei net ir du vaikai – pastarieji yra lyg „du vieninteliai“ vaikai (Wojtyla, idem, 242). Tad toks yra „popiežiaus minimumas“; juo reikėtų sekti (tačiau kartu suprantant, kaip rašė Marcelis, kiekvienos šeimos individualią situaciją ir neprilygstamą vertę esant bet kokiam vaikų skaičiui). Trims jau lengviau tėvais pasirūpinti senatvėje: apie tai retokai pagalvojama, tačiau mažas vaikų skaičius šaliai gresia eutanazijos įteisinimu – ar bent jau senelių namais neretam iš mūsų. Daugelis pagyvenusių žmonių Vokietijoje norėtų numirti namuose tarp artimųjų, tačiau pavyksta tik nedaugeliui (Traub, 2012); 50 ir daugiau procentų gyvenamų būstų tos šalies didžiuosiuose miestuose gyvena vienas žmogus (Patalong, 2012). Nors vaikams užauginti reikia daug rūpėsčio, materialinių ir dvasinių jėgų, vaikams paaugus ir tėvams įžengus į penktąjį savo gyvenimo dešimtmetį, didesnėje šeimoje tvyrantis džiaugsmas ir iš giminiškos bendrystės kylantis solidarumas daro tėvus laimingus.

Išvados

Kadangi bevaikystės priežastys yra daugiausia ne moralinio, bet „kognityvaus“ nuosmukio padarinys, būtų verta padėti jaunajai kartai susigrąžinti aiškų ir spalvingą gyvenimo vertės pajautimą, visų pirma pradedant terminijos peržiūra: Vydūno vartoti žodžiai „gimtis“ ir „gimtiškumas“ geriau atspindi reiškinių esmę nei „lytis“, „lytiškumas“ ar „seksualumas“. Kalba, pasak įžymiosios Heideggerio frazės, „kalba“ („die Sprache spricht“); ji formuoja tiek individo, tiek visuomenės gyvenimą. Vertėtų nesidrovėti jaunimui parodyti vaisingumo bei moters ir vyro grožio sąsają – ir net priežastinį šių dalykų ryšį. Jei atsispirsime nuo Renesanso laikų empiriniam mokslui būdingo žmogaus kūno suobjektinimo, matysime, kad biologijos ir neurobiologijos teikiami duomenys apie vaisingumą kalba tiek apie Gabrielio Marcelio „jugtuvinio pakto“ tarp žmogaus ir gyvenimo egzistavimą, tiek Jono Pauliaus II apmąstytą „jungtuvinę kūno prasmę“. Šių savasties pusių įsąmoninimas – ar antropologiškai adekvatus savęs suvokimas, kai iš atradimo, *kas* aš esu, kyla

ir *koks* turiu bei norėčiau būti – gali padėti suvokti, kad vyro kaip tėvo ir moters kaip motinos potencialo įkūnijimas suteikia gyvenimo pilnatvės jausmą, stiprina asmenybę „praplėsdama jos ego ribas“ bei esmingai kuria pačią visuomenę.

Tikėdami, kad šis gilus vyro ir moters santykio bei savo paties gimtiškumo esmės suvokimas gali atverti jaunų porų širdis didesniai vaikų skaičiui, taip pat suprantame, jog šiam atsivėrimui turėtų būti sudaryta finansiškai ir psichologiškai saugesnė socialinė erdvė. Jaunai šeimai turėtų padėti norinti per greitai nepasenti valstybė.

LITERATŪRA

- Beck, U.; Beck-Gernsheim, E. 2004. *The Normal Chaos of Love*. Polity Press.
- Bowlby, J. 1988. *A Secure Base. Parent – Child Attachment and Secure Development*. Basic Books.
- Brizandine, L. 2006. *The Female Brain*. New York: The Broadway Books.
- Buss, D. M. 2003. *The Evolution of Desire*. New York: Basic Books.
- Dawson, Chr. 1961. *The Crisis of Western Education*. Sheed & Ward.
- Dreikurs-Ferguson, E. 1984. *Adlerian Theory: An Introduction*. Copyright by Eva Dreikurs-Ferguson.
- Erikson, E. 1963. *Childhood and Society*. W. W. Norton.
- Fromm, E. 2006. *The Art of Loving*. Harper Perennial.
- Gerhardt, S. 2004. *Why Love Matters. How Affection Shapes A Baby's Brain*. Routledge.
- Glass, J. „Council of Contemporary Families Brief: Parenting and Happiness in 22 Countries.“ Posted on June 15, 2016. Prieiga internetu: <https://contemporaryfamilies.org/brief-parenting-happiness/> žiūrėta 2016.xii.12.
- Jonas Paulius II, *Evangelium Vitae*. Prieiga internetu: http://www.lcn.lt/b_dokumentai/enciklikos/evangelium-vitae.html, žiūrėta 2016.iv.3
- Marcel, G. 1978. *Introduction to the Metaphysics of Hope. Homo Viator*. Gloucester, Mass.: Peter Smith.
- Milošas, Č. 2001. *Ulro žemė*. Vilnius: Baltos lankos.
- Myrskylä, Mikko. „Parenthood: Long-term Investment in Happiness“. Press Release, March 7, 2011. Max Planc Institute for Demographic Research. Prieiga internetu: http://www.demogr.mpg.de/En/news_press/news/press/parenthood_long_term_investment_in_happiness_1863.htm. Žiūrėta 2016.xii.12
- Patalong, F. „Mehr Single-Haushalte in Deutschland“. *Spiegel Online*, 2012, Prieiga internetu: <http://www.spiegel.de/panorama/gesellschaft/mikrozensus-zahlen-dokumentieren-veraenderung-der-lebensstile-a-843891.html>, žiūrėta 2016.iii.27
- Perret, D. 2010. *In Your Face*. New York: Palgrave Macmillan.
- Pieper M. H.; Pieper W. J. 1999. *Smart Love*. Boston: The Harvard Common Press.
- Plutarchas. 1962. *Rinktinės biografijos*. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla. Putts, D. A., Bailey, D. H et al. „Women’s attractiveness changes with estradiol and progesterone across the ovulatory cycle“. In *Hormones and Behavior 63 (2013) 13–19*, Prieiga internetu: <http://sites.uci.edu/dhbailey/files/2014/07/Puts-et-al-2012-Horm-Behav.pdf>, žiūrėta 2016.iv.3
- Schmitz, K. L. 1990. „Is Liberalism Good Enough?“ In *Liberalism and the Good*. ed. R. Bruce Douglas. New York: Routledge.
- Stern, D. N. 2001. *The First Relationship. Infant and Mother*. Harvard University Press.
- Schmitz, K. L. 1993. *At the Center of the Human Drama. The Philosophical Anthropology of Karol Wojtyła/Pope John Paul II*. Washington, D. C.: The Catholic University of America Press.
- Wojtyła, K. 1983. *Love and Responsibility*. San Fransisco: Ignatius Press.
- Traub, R. „Auf der Suche nach der Gutem Ende“. *Der Spiegel*, Wissen, 2012(4).

CREATIVE FATHERHOOD AND MOTHERHOOD IN TODAY'S CULTURE OF CHILDLESSNESS

Gintautas Vaitoška

Summary

The demographic crisis of Western society is rooted in what could be called the “eclipse of the value of life”. This phenomenon was deeply analysed by the French philosopher Gabriel Marcel, who, referring to various contemporary authors, observed that the disintegration of family life and the rise of childlessness in Western society betray signs not so much of a moral decline, but rather a weakening of the perception of the value, beauty and power of life – analogous to the attempt of contemplating the beauty of the sky through a dimmed glass. The result of this ‘cognitive’ crisis is boredom – France was sick with this ‘metaphysical malady’ already in the 1940s, as observed by Marcel. The need for entertainment with all its industrial ramifications could be seen as an effort to fill this void of meaning and existential emptiness. Still, it cannot compensate the depth and power of the ‘nuptial bond between man and life’ – a fundamental anthropological fact, according to Marcel. Among the reasons for the loss of the ‘poetic’ dimension of life, not the least is the fundamental shift in the scientific paradigm that occurred in the epoch of Renaissance, as observed by Christopher Dawson. Thus, biology has become a field of science alienated from the real, one would say, emotionally important facts of life: such terms, as “reproductive system”, “fertility”, primary and secondary “sexual characteristics”, especially in the realm of everyday consciousness, do not allow that which is called “sex” and “sexuality” to be seen as the entrance into the mystery of life of a tremendous grandeur. Dawson attributes the loss of the esthetic and moral dimension of science to Avveroism – a distorted interpretation of Aristotle by the Arabic tradition overtaken by the Latins in the 13th century – an interpretation which “discarded the metaphysical dimension of Aristotle’s philosophy”. Therefore, two steps are necessary for recovering the “colors” of reality. The first is to use the abundant evidence accumulated by neuroscientific breakthroughs of the last decades about the all-pervading influence of fertility processes on our masculinity and femininity: the beautiful face, attractiveness, romantic passion and, of course, “sexuality” and “sexiness” are a function of the main fertility hormones in a man’s and woman’s bodies. The second necessary step could partially be understood from the sentimental paintings of love from the Romantic epoch: the hearts of lovers are pierced by an arrow shot by a Cherub, who is a baby. We say “partially”, because the sentimental mode of the Romantic paintings may not evoke the sense of the depth of life to all viewers; nevertheless, a beautiful bride is not only “sexy”, and even not only “fertile”, no, she is a gatekeeper to the mystery of life – and death, by extension. She is irresistible to a man *because* of this power; she can relax about her need to fit the stringent body standards of a sexualized culture – as her power over life is of much greater importance over attractiveness (“sexiness”), *given* she understands it. On the other hand, she can bear fruits of this blossoming only if she avoids the question, as Marcel observed, societies give themselves at the time of ebbing of life: *Should I have children?* Of course, she has the power to answer in the negative – but, in doing so, she cuts the knot between herself and Life and becomes a powerless toy in the hands of man. Equally so, a man who asks himself, *Should I have children?* is failing the test of life, says Marcel. This reverence to life must be qualified in order not to be confused with what is sometimes called “providentialism” – the duty to have as many children as one can. But a stringent calculation impoverishes: as a man or a woman denounce their masculine and feminine identity as if it were only a “biological” reality, they also fail – to put it in the words of Erik Erikson – to become *generative* in the broadest sense of the word, which happens to be the main condition of a fulfilling life.